

Riksintresse för kulturmiljövården

Kinger-Valla (D17)

Kinges smedja vid vägen, fotoKBT

KUNSKAPSUNDERLAG

Vården

Kunskapsvärde

Områdets odlingslandskap och bebyggelsestruktur avspeglar ett äldre jordbrukslandskap med flera oskiftade byar. Invid byarna finns gravfält som visar på kontinuitet tillbaks till minst äldre järnålder. I området finns många välbevarade formelement som visar på äldre tiders markindelning. Bystrukturerna är i flera fall mycket välbevarade med en rad funktionsbestämda byggnader.

Siktlinjer mellan byarna över öppen mark avgränsad av trädklädda impedimentmarker. Småflikiga inägomarker intill äldre bebyggelselagen har preparatsvärde (forskningsvärde) samt medger att landskapet kan läsas i historiska skikt. Småflikigheten vittnar om kopplingar till äldre jordbrukstekniker som använts av människorna som bott och brukat området. Hamlade träd vittnar direkt om äldre tiders foderanskaffningsmetoder till betesdjur.

Upplevelsevärde

Inägomarkens växelvis småbrutna uppdelning, växelvis stordriftspräglade marker ger variation i upplevelsen av området. Randzoner och gränsområden mellan inägo-, och utmarker är i högre grad präglade av äldre agrart bruk både vad gäller markutformning och bebyggelse. Åkermark och betesmark är i hög grad i bruk och hävd vilket är av stor betydelse för upplevelsen av området. I bymiljöerna bekräftas jordbrukets dominerande betydelse för landsbygden tom 1950-talet genom bebyggelsens utformning och forna användning.

Bruksvärde

Besökande kan uppleva partier av landskapet som mer komplext och innehållsrikt än dagens i övrigt stordriftspräglade landskap vilket rätt nyttjat kan vara ett bruksvärde.

Området som sådant har stort värde för brukarna, främst markägarna i form av lantbrukare och tomtägare.

Mål för att tillgodose riksintresset

- kunskapsvärde, upplevelsevärde och bruksvärde

Det ska även i fortsättningen vara möjligt att förstå och uppleva de välbevarade byarna med deras delvis ålderdomliga byggnadsbestånd. Äldre formelement med koppling till markarrondering ska bevaras. Hävdad betesmark och den öppna åkermarken ska bevara sin öppna karaktär.

Det innebär att:

- Fortsatt brukande av jordbruksmarken, bete av hagar, hävdade bryn och ängar.
- Bebyggelse underhålls på antikvariskt anpassat vis.
- Ny bebyggelse underordnas befintlig bebyggelses struktur och utformning.
- Fornlämningar bevaras.

Beskrivning

Naturgeografi

Trädklädda höjder av berg och morän som skjuter upp ur postglaciala lermarker. Lermarkerna är i huvudsak är uppodlade. Däremellan lättare sandjordar, ofta uppodlade alternativt lämnade till igenväxning. I södra delen av området finns trädbeväxta framträdande ändmoräner i öst-västlig riktning, i de annars låglänta lerdominerade markerna.

Fysiska spår av äldre brukningsmetoder i form av flikiga småbrutna bryn och fossil åker finns längs impedimentens kanter mot brukningsmarkerna. I Valla finns ett större antal hamlade äldre askar beskurna sista gången för ungefär 5-10-år sedan.

Dagens landskapsbild

Småbrutet, bitvis storskaligt, flackt, odlingslandskap med spridd ålderdomlig bebyggelse bestående av väl sammanhållna byar, utskiftade gårdar och enstaka torp. Bebyggelsen är placerad i höjdlägen med omkringliggande brukningsmarker som sammanbinds av ett äldre vägnät. Bebyggelsen domineras av traditionellt utformad och placerad bebyggelse från 1800-, och början av 1900-talen kopplad till agrara näringar. I Valla finns en mängd äldre hamlade askar. Spritt i området finns åkerholmar med odlingsrösen och ädellövträdklädda ängs- och hagmarker, dessa är i huvudsak stadda i igenväxning. De öppna fälten domineras av hävdad åkermark i stordrift. Större åkergården avgränsade av djupa diken. I söder mot Mälaren domineras landskapet av fullåkersbygd. På impediment och krön finns järnålderslämningar.

Dagens brukande

Åkerbruk, tomtmark, skogsbruk, ställvis beteshagar.

Dagens bebyggelsestruktur

Bebyggelse är huvudsakligen traditionellt utformad och kopplad till agrara näringar. Den äldre bebyggelsen kan delas i två huvudsakliga kategorier bestående av slamfärgade röda panelade liggatimmerbyggnader som parstugor och enkelstugor med tegel på sadeltak eller brutet tak samt större panelförsedda i ljusa kulörer oljemålade manbyggnader med sexdelad plan och frontespis tillkomna from 1860-talet och framåt. En anslående mängd agrara ekonomibygnader är bevarade i byarna (månghussystem). Vissa äldre byggnader är ombyggda under senare delen av 1900-talet och har då förlorat en del av sina kulturhistoriska värden.

Byarnas bebyggelse ligger oftast i slänterna mellan impedimenten och lägre liggande jordbruksmark. Radbyformen dominerar likväl som den centralsvenska gårdsformen. Mangården är oftast belägen högst med fägården nedanför. Mellan bebyggelse och jordbruksmarken löper ofta den äldre landsvägen med gårdarna i byarna på rad längs denna.

Historiska skikt

Förhistorisk tid – Något enstaka bronsåldersröse. Järnåldersgravfält vid samtliga byar, Mälby, Söderby, Hälleby, Hyvena, Vältesta och Kinger. Många av byarna har ortnamn som går tillbaka till järnåldern.

Medeltid - På några ställen i området finns fossil åkermark samt en rad formelement som minner om äldre tiders odling. De kan möjligen vara medeltida.

Nyare tid - Bevarad bebyggelsestruktur från medeltid i form av bylägen. I området finns välbevarad radbystruktur och utskiftade gårdar med tillhörande torpbebyggelse. Bondbyarna präglas av välbevarad bebyggelse från 1700-1900-talen. Småbruten brukningsmark (äng, åker, hage) invid impedimentbryn troligen från tiden före 1850-talet. I delar av området dominerar storskaligt täckdiket åkerbruk från sent 1900-tal

Värdetext 1987

Kinger –Valla: Jordbruksbygd med byar och fornlämningar. Kinger med bevarade 1700-talsdrag i landskapet har uppstått genom hemmansklyvning medan Rpteby, Valla och Högberga före storskiftet var på väg att slås samman till en enda by.

Historiska näringar

Lantbruk, skogsbruk, insjöfiske.

Kommunikation

Väg- och sjötransport.

Samhällsfunktioner

Soldatrotar försörjda av bondbyarna.

Makt

Självägande bönder i sockenorganisation. Avsaknad av frälse? Möjligen övergivet säteri i Kinger – osäker uppgift.

Vems landskap

De historiska spåren i området visar böndernas och de icke självägandes landskap.

Visuella/ historiska samband

Bebyggelsestrukturer i form av radbyar med centralsvenska gårdar som terränganpassats enligt ovan. Invid flera av byarna ligger järnåldersgravfält som påvisar kontinuitet från de tidigaste etableringarna på platsen. Enstaka spridda torp och utskiftade gårdar historiskt kopplade till ursprungliga äldre bebyggelselägen.

Koppling till naturgeografi

Bebyggelsen är placerad på torr lättdränerad impedimentmark ofta på gränsen mellan in- och utägor. Utägorna består av höglänta skogsklädda moränhöjder. Inägorna består av åker och slänterna till impedimentmarken där jorden är lättare och passar för ängs- och hagmarksbruk. Dagens odlingsmark är belägen på de tunga postglaciala lermarkerna.

Administrativa uppgifter

Namn och identitet: Kinger-Valla (D17)

Socken: Vansö

Kommun: Strängnäs

Karaktärstyp: Odlingslandskap

Karaktärsord: Järnåldersgravfält, relikta odlingsspår, fossila formelement, välbevarat odlingslandskap, oskiftade byar, välbevarad bebyggelsebild.

Befintliga skydd

Fornlämningar, 2 kap. KML

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap.6§ MB

PBL 8 kap. §13, 14, 17 – anger regler för bebyggelseplats och byggnader.

Uttolkning av gräns 2014

I öster och väster kompletteras riksintressegränsen så att den bättre följer den intressanta odlingsbygden.

Tid	Bebyggelse	Markanvändning	Kommunikation	Samhällsideologi Makt/sociala	Karaktärsområden/ -lämningar Illustrationsförslag
Järnålder	Gravfält invid Mälby, Söderby, Hälleby, Hyvena, Våltesta och Kinger.				Karta som visar bytomter och gravfälten invid dessa
Medeltid	Byarna etableras, en del av de relikta fornelement och de fossila odlingsspår som finns i området kan möjligen vara medeltida				
Nyare tid	Välbevarade oskiftade byar och någon enstaka utskiftad gård. Bebyggelsehistoriskt intressanta bymiljöer.				Kinger by